پەیڤ و پەیام و ڕەسەنایەتی

حەمە کەریم عارف

1

وەکو دیارە پەیامی رۆشنبیری هەر گەل و نەتەوەیەک بەرەنجامی هەوڵ و تەقەلای کەلتووری ئەو گەل و نەتەوەیەیە بە درێژایی رۆژگار. هەر کەلتوورێکیش لە هەل و مەرجی کۆمەلایەتی و سیاسی و ئابووری و تەنانەت روحی خۆیدا سەرهەلدەدات و گەشە دەکات و دەخەملێت واتە نەدوا کەوتنی رۆشنبیری و شارستانی نە پێشکەوتنیان قەدەر و چارەنووس نین، بەڵکو فاکتەری بابەتی و خودی دەوری تێدا دەبینێ. زۆر جار گوتراوە رۆشنبیران ئاڵا هەلگری نەتەوەن، دەنگی جەماوەری بێدەنگن، ویژدانی گەلن، کە هەموو ئەو دەستەواژانە و هی دیکەش بەڵگەن بۆ گرینگی پەیامی رۆشنبیری و قورسی ئەرکی رۆشنبیران. واتە خۆدان پەیامی رۆشنبیری ئەوە بە خەڵکی دەڵێت کە پاشکەوتن چارەنووسیان نییە، هەموو کاتێ، کە فاکتەرەکانی پاشکەوتنیان دەرک کرد و کاریان بۆ لابردنی کرد دەتوانن بگەنە ئاستی رۆشنبیری و کەلتووری خەڵکانی دی و هیچیان لە خەڵکانی دی کەمتر نییە، ئەمە جگە لەوەی مافی ئاسایی خۆیانە وەکو خەڵکانی دیکە بن و لە ناوجەگەری مێژوودا بژین و شان بە شانی گەلانی دیکە بەشداری بەرهەمهێنانی مێژووی تیرەی بەشەر بکەن و بگەنە کەماڵی مرۆڤانی و بەزەبری رۆشنبیری و شارستانیەتی تایبەتی خۆیان جوانییەک بە

ڕۆشنبیری و شارستانیەتی مرۆڤانی ببەخشن. واتە پەیامی ڕۆشنبیری بانگەوازێکی دوور لە هەر پیلانگێڕییەکە بۆ خۆتازەکردنەوەی مرۆڤ و وەدی هێنانی مرۆڤانی مرۆڤ، کە ئەمەش بە گۆڕینی کەرەستەی بیروبیرکردنەوە دێتە دی، چونکە گۆڕینی کەرەستەی بیرکردنەوە، ئەقڵ و ئەقڵیەت لە تەمەڵی ڕزگار دەکات و جادووی چەمکی ڕەگەز پەرستانەی هەر باڵادەستییەک بە تاڵ دەکاتەوە، بۆیە داگیرکەرانی نەتەوەی کورد زۆر بە جددی هەوڵیان داوە کە خسوودان پەیامی ڕۆشنبیری لە کوردا هەڵنەکەون تا کورد هەر بە پاشکۆیەتی ئەوان بمێنێتەوە.

هەڵبەتە دەبێ ئەوە فەرامۆش نەکەین کە پەیامی ڕۆشنبیری هەر میللەتێک کاتێ بەرجەستە دەبێت، کە خەڵکانی دی، میللەتانی دی وەکو چالاکییەکی مەزن هەستی پێ بکەن، وەکو چالاکییەکی شارستانی و ڕۆشنبیری گەلێکی دیاریکراو هەست بە دەلالەتە مرۆڤانییە کاریگەرەکانی بکەن و دەوڵەمەندییەک بە ئەزموون و تەجرەبەی مرۆڤانی ببەخشێت و وەهم و تەمتومانی هەر باڵا دەستەیەکی ڕەگەز پەرستانە بڕەوێنێتەوە. چونکە ئامانجی پەیامی ڕۆشنبیری بەردەوامی و قوڵکردنەوەی پەیوەندییە مرۆڤانییەکانەو دژی هەر زاتییەتێکی تەسکە، ئیدی ئەو زاتییەتە لە کەڵکەڵەی نیشتمانیدا خۆی بنوێنێ یان لە شۆڤێنیەتی نەتەوەییدا بەرجەستە ببێ.

واتە پەیامی ڕۆشنبیری لە ناوەڕۆکدا هەموو مرۆڤایەتی دەدوێنێ، کە لە شێوەی هەمە جۆریشدا خۆی دەنوێنێ، لەبەر ئەوەیە کە فاکتەرە بابەتی و خودییەکان نەیان هێشتووە مرۆڤایەتی بە یەک ئاست و بەشێوەیەکی هاوسەنگ لە هەموو دنیادا پەرەبسەنێت. ئەمەش بووەتە هۆی ئەوەی کە وڵاتان و میللەتانی دنیا، وێڕای لێکچوونی زۆر پرس و دۆزی بنەڕەتیان لە رووی کرۆکی مرۆڤانییەوە، تایبەتمەندی خۆیان هەبێ لە مێژووویاندا، لە میتۆدی کارکردنیاندا، لە پرۆسەی بنیاتنان و گەشەکردن و ڕاپەڕینیاندا، بۆیە تەجروبەی جۆراوجۆری شارستانی و کەلتووری گەلان لەدوا ئەنجامدا دەکاتە موڵکی هەموو مرۆڤایەتی و سەرچاوەی سروش لێوەرگرتن و قەد بڕ کردنی ڕێگاکان سەبارەت بە گەلانی دواکەوتوو لەبەر هەر هۆیەک، بەرەو کەماڵی مرۆڤانی، کەواتە پەیامی ڕۆشنبیری، دەکاتە بەردەوامیکردنی پەیوەندییە مرۆڤانییەکان بو چەمک و مانایەی کە هەر پەیوەندییەکی ساغڵەم و دروست، هاوکوفی و بەرانبەرییە لە نێوان لایەنەکانی هاوکێشەی پەیوەندی، ڕێگە خۆشکردنە بۆ بەرانبەر کە مرۆڤانە مومارەسەی خۆی بکات و بەتوانا تایبەتییەکانی خۆی، چەند بچوکیش بن، بزاڤی ڕۆشنبیری مرۆڤانی دەوڵەمەند بکات، جام بەم پێیە تا بازنە و مەودای ڕۆشنبیری فراوانتر بێ، پەیامی ڕۆشنبیری زیاتر پەل و پۆ دەهاوێ بۆ ناو کۆمەڵ و پتر بەردەوامی بە پەیوەندییە کۆمەلایەتییەکانی ڕۆشنبیری دەبەخشێت و ڕۆشنبیری کۆمەلایەتی دەخەملێت و یاسا و ڕێساکانی دیموکراتییەتی هزری و داهێنان و بڵاوکردنەوە پتر زەروورەت پەیدا دەکەن، جا لێرەوە هۆشیاری ڕۆشنبییەکی مرۆڤانی چێ دەبێت و ڕێز لە توانا ڕۆشنبیرییە مێژوویی و زندووەکانی هەر گەلێکی دی دەگرێت و ئیدی کارلێکی ڕۆشنبیری مرۆڤانی لە نێوان بزاڤی ڕۆشنبیری هەموو گەلانی دنیادا دروست دەبێ و ئیدی پرۆسەی خوتازەکردنەوە و خۆهاوچەرخاند دەست پێدەکات و فاکتەرەکانی ڕاپەڕینی شارستانی دەجوڵێنێ و ڕێ لە فاشیزمی سیاسەت دەگرێت کە لە بنەڕەتدا پشت بە شۆڤینیەتێکی ڕۆشنبیری دەبەستێت.

2

دیارە پەیامی رۆشنبیری ئەوە نییە کە رابردووی رۆشنبیری نەتەوەیی شەرح و شرۆڤە بکات و لە دید و هزری رۆلەکانی نەتەوەدا بیکات بە بت و بپەرستریّ و بە رادەیەک بپیرۆزێنریّ کە کەس نەشێت باسی بکات و ناوی بێنیّ، بەڵکو بریتییە لە خەملینی ناوەوە و تیشک هاویشتن بۆ دەوروبەرو دەرەوەی خۆی، دیارە هە تیشک هاویشتنی بۆ دەرەوەی خۆ کاتیّ دەبێت کە لە ناوەوە خاوەنی سەرچاوەی تیشکی خۆ بێت، هەلبەتە ئەم تیشک هاویشتن بۆ سەر خەڵکانی دیکە؛ ولاتان و گەلانی دیکە نیشانە کرانەوە و لێک حالّی بوون و کارلێکی ئیجابی و بە بەرهەمە، هەر بەوەش ئاسۆ لە میللەتێک هەلّدیّ و تەمتومانی فاشیەت و گۆشەگیری لیّ دەرەوێتەوە، و بەو پەری متمانەوە بەخششی رۆشنبیری خۆی دەخاتە روو. و بیّ ترس و دیموکراتیانە بەناو پرۆسەی کارلێکی رۆشنبیری دەکەوێت و بە گوێرەی هاوکێشەی وەرگرتن و بەخشینی رۆشنبیری مامەڵە لەگەلّ باری رۆشنبیری گەلانی دنیادا دەکات و هەم خۆی دەناسێنیّ و هەمە گەلان دەناسێت و دوور لە هەر گرێیەکی دونییەتی رۆشنبیری، مامەڵە دەکات و بیّ لە روو دامان و بە پێی ئەرکی نەتەوەیی رۆشنبیری، ولاتانی دنیا لە رەوتی پەرەسەندنی جددی بوارێن رۆشنبیری نەتەوەیی خۆی ئاگادار دەکاتەوە و دەستکەوتەکانی لەو بوارانەدا دەخاتە روو، بەلاّم سەیر دەکەی هەندیّ ولاتێن تازە ئازاد بوو، زۆر جار گویّ بەوە نادەن لایەنە رەسەنەکانی پەرەسەندنی رۆشنبیری تازەی خۆیان بە گەلانی دنیا نیشان بدەن یان بناسێنن، تەنیا هەندیّ لایەنی کالّ و کرچ و ئاسایی و بانگەشەیی رۆشنبیری دەگەیەنن بەدەرەوە کە لەلایەکەوە بە هیچ جۆریّ ناکاتە نوێنەری بزاڤی رۆشنبیری نەتەوەیی و کەم و زۆر سەرنجی جددیانەی بێگانان راناکێشێت، واتە ئەو پرۆسەیە جگە لە بێهوودەیی چ شتێکی دیکەی لیّ ناڕوێت. هەڵبەتە ئەو کارە لە روویەکییەوە دەگەرێتەوە بۆ ئەو روانگە سیاسییە تەسکەی پشتیوانی لە تەرجەمەی، بۆ نموونە، بەیانێک یان هەواڵێکی سیاسی دەکات و گویّ بە تەرجەمەی چالاکییەن فەلسەفی نەتەوەیی یان دانراوە مێژوویيو ئەدەبییە نەتەوەییەکان نادات. ئەمە لە کاتێکا کە پەیامی رۆشنبیری نەتەوەیی لە بنەڕەتدا بە فەلسەفە و مێژوو و ئەدەبیات و زانستەنا پشت ئەستورە نەک بە گوتاری سیاسی کاتی و رەوتەنی، کە خۆی لە خۆیدا کەش و هەوایەکی بیروکراتیانەی وەها دەسازێنیّ کە زەمینە بۆ زندە بەچاکردنی دیموکراتیەت و ئازادی هزر خۆش دەکات، ئیدی بەرە بەرە ناکۆکی دەکەوێتە نێوان هۆشیاری سیاسی و هۆشیاری هاوچەرخەوە رۆشنبیریی یان بزاڤی رۆشنبیری، بە تایبەتی لە قۆناغی خۆبیوون و ئازادیدا، باجی ئەو ناکۆکییە دەدات، چونکە هۆشیاری سیاسی نا هاوچەرخ، هۆشیارییەکی گۆشەگیرەو و دوورە لە هەر کارلێکێکی رۆشنبیری مۆدێرن، تەنانەت لە مامەڵەکردنیا دەگەلّ کەلەپوری نەتەوەییشدا ناتوانیّ هاوچەرخانە لەگەلّ کەلەپوری هزری نەتەوەییدا مامەڵە بکات و تەنیا بە ئەندازەی پێداویستییە سیاسییە تەنگەکان ئاوڕی لیّ دەداتەوە و مامەڵەی لە تەکدا دەکات، ئەمەش جۆرێک لە ناوچەگەرێتی سیاسی لیّ دەکەوێتەوە کە خۆی لە خۆیدا دژی نەتەوە پەروەرییە، هەروەها لە چوارچێوە و بازنەیەکی کۆنە پەرستانەی مەحکوم بەداروخاندا، لەسەر حەساوی کەلەپور برەو بە رۆشنبیرییەکی سەرڤەسەرڤەی پەراوێزی دەدات. ئیدی جۆرە چەمک و روانگەیەکی کۆنەپەرستانە بۆ خۆبیوونی رۆشنبیری پەیدا دەبێت و دەبێتە مایەی دابڕان و گۆشەگیری نەتەوەیی

3

هەڵبەتە بە پێی ئەو چەمکە کۆنەپەرستانەیە، خۆیبوونی رۆشنبیری، دەبێ زۆر بە پارێزەرەوە مامەڵە لە تەک رەوتی پەرەسەندنی رۆشنبیری لە دنیادا بکات، دیارە ئەم ترس و پارێزکارییەش، لە ئاستی ناوخۆدا بەوە دەشکێتەوە کە هەموو جۆرە کارلێکێکی رۆشنبیری دەگەڵ رەوش و رێچکە و رێبازە فیکرییەکانی دنیادا قەدەغە و حەرام بکەیت، کە ئەمەش تەنیا گۆشەگیری نەتەوەیی لێدەکەوێتەوە، هەڵبەتە ئەم دەرگا داخستنە بۆ هەر بوارێکی چالاکی مرۆڤ دەست بدات، ئەوا هەرگیز بۆ بواری رۆشنبیری، بە هەر هەموو لقەکانییەوە ناشێت، چونکە گوتاری رۆشنبیری، لە بنج بناوان و بنەڕەتی خۆیدا گوتارێکی مرۆڤانی و جیهانییە و چوارچێوە و بازنە و کوت و زنجیر و زندان قەبوڵ ناکات، کە ئەوەی دەگەڵ کرا، یاخی دەبێت و تۆڵەی خۆی دەکاتەوە.. بۆیە لە بازنەنانی خۆیبوونی رۆشنبیری بەهەر هەنجەت و بیانوویەک بێ، کارێکی کۆنە پەرستانەیە و نیشانەی تێ نەگەیشتنە لە جەوهەر و کرۆکی پرۆسەی رۆشنبیری، چونکە رۆشنبیری هەرگیز لە گۆشەگیرییەوە هەڵقوڵاوە و نە گۆشەگیری قەبوڵ کردەوە، تەنانەت ئەوەی کە ئەمرۆ کەلەپوری رۆشنبیری پێ دەگوترێ و زۆرجار بە مەبەست و بێ مەبەست دەپیرۆزێنرێ، هەرگیز هزر و بیرێکی گۆشەگیرانە نەبووە و بەڵکو سەرو سەختی دەگەڵ فەلسەفە و هزری نەتەوە و گەلانی دنیادا هەبووە و هەم کاری تێ کردوون و هەم کاریان تێکردووە، واتە لە یەکتردا خۆیان تازە کردۆتەوە و یەکتریان لە رووی فیکری و فەلسەفی و هونەرییەوە دەوڵەمەند کردووە. بەم پێیە کارلێکی رۆشنبیری نەک هەر راستییەکی حاشا هەڵنەگری ئەمرۆیە، بەڵکو حەقیقەتی هەموو سەردەمێک بووە و زانست و فەلسەفە و ئەدەبیات و هونەر و فولکلۆر و ئەفسانەیێن گەلان، سیما گشتییەکانی ئەم حقیقەتان بۆ بەرجەستە کردووین و بێ هیچ ترس و پارێزکارییەک مەودا مرۆڤانییەکانی کارلێکەری و کارلێکراو یان لە بەخشتی رۆشنبیری نەتەوەیی خۆدا هەرس کردەوە و نواندووە.

ناسیونالیزم (القومیە) کە جەوهەر و بونیاتی نەتەوە پێک دێنێ و یەکێکە لە کۆڵکە هەرە جەوهەری و بنەڕەتی و گرنگەکانی نەتەوە، تا رادەیەکی زۆر و بەشێوەیەکی دیار لە روشنبیرییدا بەرجەستە دەبێت، چونکە بونیادی نەتەوەیی لە رۆشنبیریدا یەجگار دیار و ئاشکرایە لە زمانەوە بیگرە تا دەگاتە ئایدۆلۆژیا.

رەسەنایەتی نەتەوەیی پەیوەندییەکی زندوو و راستەوخۆی بە مێژووی رۆشنبیری ئەو نەتەوەیەوە هەیە و خۆیبوونی رۆشنبیری کاتێ کارایی خۆی دەسەلمێنێ، کە بتوانێ بیر و بیرکردنەوەی گۆشەگیری وەلاوەنێ و بەشداری لە پەرەپێدان و چالاکاندنی بزاڤی رۆشنبیری هەموو تیرەی بەشە بکات و بڕژێتە دەریای رۆشنبیرییە نەتەوەییە جیاوازەکانەوە. هەر رۆشنبیرییەکی نەتەوەیی بەدا رەسەنایەتی نەتەوەیی خۆی دەنوێنێ کە بە روونی گوزارشت لە جیهانیەتی فیکر و حەتمیەتی کارلێکی رۆشنبیری بکات. واتە کاریگەری فیکری خۆی لەسەر کاروانی رۆشنبیری تیرەی بەشەردا هەبێ.

هەڵبەتە دینامیکییەتی فیکری و رۆشنبیری هەر گەل و نەتەوەیەک بەوەدا دەردەکەوێت کە چ کەلەپورێکی هزری بەرهەم هێناوە و هەیە. چەند لە ئێستای بزاڤی رۆشنبیری نێو نەتەوەییدا بەشدار و ئامادەیە. دیارە پەیوەندی و بەردەوامی پەیوەندی نێوان رابوونی هزری ئێستا و کەلەپووری فیکری (رابردوو). لە بنەڕەتدا دەگاتە بەردەوامی پەیوەندی قۆناغە زەمەنییەکانی مێژووی ئەو گەل و نەتەوەیە،

دەکاتە بەردەوامی پەیوەندی نێوان نەسل و نەوە یەک لە دووی یەکەکانی، ئەمەش لە روانگەی نەتەوەییەوە، تەبایی و کۆکی کۆمەڵایەتی پێ دەبەخشێت.

4

گەلێک دەتوانێ زۆر بە جددی و ئیجابیانە بچێتە ناو پرۆسەی کارلێکی هزری رۆشنبیرییەوە، کە باوەڕی تەواوی بە یاساو رێسای بەخشین و وەرگرتن هەبێ، ئەبەخشین دووچاری غروری بکات و نە وەرگرتن بە کەماسی و شەرمەزاری بزانێ، چونکە هزر و رۆشنبیری دیالیکتیکی کارلێکە نەک دیالیکتیکی داخران و خۆ بە زیاتر زانین. چونکە رۆشنبیری لە جەوهەر و تەبیعەت و کرۆکدا گوزارشت لە تەبیعەت و روحی مرۆڤانی تیرەی بەشەر دەکات. واتە هزر و رۆشنبیری لە بنەڕەت و گەوهەردا گۆتارێکی مرۆڤانی بێ سنوورە و گەر لە رەسانایەتی خۆی هەڵنەگەڕێتەوە، ئەوا هیچ قاڵبێکی رەنگ و رەگەزان قەبوڵ ناکات، گەر قەبوڵی بکات ئەوا دووچاری کەچرەوی دەبێت و مەودایەکی فاشیانە وەردەگرێت، چونکە هەر دوورکەوتنەیەکی رۆشنبیری لە گوتارە مرۆڤانیەکەی رێگە بۆ سەرهەڵدانی رۆشنبیرییەکی فاشیانە خۆش دەکات.. هەڵبەتە کەلەپورە رۆشنبیرییە دەوڵەمەندی مرۆڤایەتی لە رۆژگاری ئەمرۆدا پێی گەییوە، بە درێژایی زەمان و رۆژگار دروست بووە و سەر لەبەری تیرەی بەشەر، بە شێوەی راستەوخۆیان ناراستەوخو بەشداری لە بەرهەمهێنانیدا کردووە و ئەمرۆکە بووە بە موڵکی هەموو تیرەی بەشەرو لەناو شرۆسەی کارلێکدا و بە پێی یاسا و رێسای بەخشین و وەرگرتن، دەوڵەمەند بووەو لە قۆناغ و سەردەمێن جیاوازدا خەملیوە، دیارە هەر گەل و نەتەوەو وەلات و شارستانیەتێک بە پێی بارودۆخ و هەل و مەرجی مادی و روحی خۆی و لە چوارچێوەی سیاقی کۆمەلایەتی گشتی خۆیدا بەشداری لە بەرهەمهێنانیدا کردووە.

5

بە درێژایی قۆناغەکانی مێژوو گەلێک گۆڕانی مادی و شارستانی بەسەر ژیانی تیرەی بەشەردا هاتووە، هەڵبەتە شان بەشانی گۆڕانە مادی و شارستانییەکانیش گۆڕانکاری هزری بە گوێرەی جۆری ژیان و پێداویستیەکانی ژیانی تازەی مرۆڤ هاتۆتە گۆڕێ. واتە گۆڕانکاری مادی، گۆڕانکاری هزریشی بەگەڵ دەکەوێت، کە زادەی پێداویستیەکانی ژیانی تازەی مرۆڤە، بۆ وێنە پێداویستیەکانی ژیانی گوند جیاوازن لە پێداویستییەکانی ژیانی شار و هەر یەکەشیان بیر و بیرکردنەوەی خۆیان بەرهەم دەهێنن، بەلام ئەمە بەو مانایە نییە – بە تایبەتی لە رۆژگاری ئەمرۆدا، کە دنیا بووە بە گوندێکی بچووک – کە بتوانن لە رەوتی جیهانی بزاڤی سەردەم دابرێن و هیچ پەیوەندییەکیان پێوەی نەبێت، چونکە ئەمرۆکە و لەم چەرخەدا کارلێک لەگەڵ رەوتی جیهانی بزاڤی سەردەمدا بووە بە قەدەر و چارەنووسیان، میللەتان و وڵاتان و کەس ناتوانێ خۆی لێ ببوێرێ، هەر میللەت و ولاتێک ئەو غەلەتە بکات دەکەوێتە پەراوێزی مێژووە وە و لە خۆ کوژی پتر هیچ چارێکی دیکەی نامێنێ، بۆیە مەنتیق وای لێ دەخوازێ بە شێوەیەکی ئیجابیانە بچێتە ناو پرۆسەی کارلێکی چەرخی خۆیەوە و مامەڵە لەگەڵ دنیادا بکات، تا مامەڵەی لەتەکدا بکرێت و شوێی شایستەی خۆی لە قۆناغی مێژوویی خۆیدا بگرێت و مامەڵە لەگەڵ گیروگرفتەکانی سەردەمی خۆیدا بکات و گیروگرفتی

خۆی بۆ نەوەکانی دوای خۆی بە جێ نەهێڵێت..

بێگومـــان کـــە باسـی پەرەســـەندنی مـــادی و شارستانی یان پەرەسەندنی سیاسی و کۆمەلایەتی و شارستانی دەکرێت، دەبێ ئەوە بزانین، کە پەرەسەندن پرۆسـەیەکی خـۆ بەخـۆ، یان خـۆ رسک نییـە، بەلکو زادەی کۆمەلێک بزوێنەری بە هێز و ئالۆزی مێژووییە، چونکە بزوێنەری مێژوویی نەبێت، هیچ میللەتێک وەکو پێـویست پەرەناسـەنێ، هەر مـیللەتێک بزوێنەری مـێژوویی لە پشت نەبێ ناتوانێ بە ئاسـانی ببێ بە شەریکی بەرهـەمهێنانی مێژووی تیرەی بەشەر بەهەر هەموو لق و پۆپەکانییەوە، هەڵبەتە خەڵکی هەر قوناغ و سەردەمێک، دەنگ و رەنگی سـەردەمی خۆیەتی، جێ پەنجەی خـۆی بەسـەر قۆناغی خۆیەوە بە جێدێڵێ و ئیـدی ئالاکـە بۆ نەوەی دوای خـۆی بـە جێ دێڵـێت، دەستکەوتی هـەر قۆناغێکی زەمەنیش بەندە بە زرف و بارودۆخی مـادی و روحی ئەو قـۆناغـەوە، بەندە بە هەلومـەرجی ژیانی ئەو سـەردەمـەوە، بە هەمـوو پێداویستی و گیروگرفتەکانییەوە، دیارە رەسەنایەتی دەسـتکەوت و دەرهاوێشـتـەی هەر قـۆناغـێک لەوەدا دەردەکەوێت کە چەند بزوێنەرە بۆ قۆناغی دوای خۆی، دەنگدانەوە و رەنگدانەوەی لە قـۆناغی دوای خـۆی چەندە، چەند تێکەلاوی پرۆسـەی کـارلێکی قـۆناغی پاش خۆی دەبێت... چەند بەشداری لە ئاراستەکردنی چالاکییە مرۆڤانییەکانی ئێستای کۆمـەڵدا دەکات، چەند تێکەڵ بە بزوێنەرەکـانی واقـیـعی هاوچەرخی ژیانی کۆمەڵ دەبێت.

دیارە جیاوازی نێوان سـەردەمێک و سەردەمێکی دی پتر لە پەرەسەندنی ئاستی فیکری خەڵکەکانیدا بە دیاردەکـەوێ تالە شـتـە مـادییـەکـانی دیکەی دەرێی مـــرۆڤ، لە ئاســتی چالاکی و بەرهـەمـــهـێـنانی شارستانیاندا بە دیار دەکەوێت.. واتە لە پەرەسەندی ئەقلی مـرۆڤ و چالاکییـە مـادی و پەیوەندییـەکـانیدا دەگـەڵ ســروشت و شــتــانـدا لە چوارچێـوەی پەیوەندییە کۆمـەلایەتییە گشتییەکاندا دەردەکەوێت، واتە ئەقڵی مرۆڤ چەند زانستاینە دەگەڵ ئەمرۆدا بەرەو ئایندە کاردەکات.

هەڵبـەتە نابێ ئەوە فـەرامـۆش بـکرێ کـە هزر و ئەقڵ بەدەم کەشفکردنی یاساکانی ژیانەوە، خۆی لە بۆتـەی ســـونـنـەتـەکـــانـی ژیـانـدا، واتە لـە بـۆتـەی پەرەســـەندن و تازەبـوونەوە و پێـــشـکـەوتـنـدا، دادەڕێژێتـەوە ئیـدی ژیان، ژیان دادەهـێنێ و هـەتا هەتایە هـەر دەتەقێتەوەو تازە دەبێتەوە و خـۆی تازە دەکـــاتـەوە، کـــەواتە خـــۆ تازەکـــردنـەوە و خـــۆ هاوچەرخـاندن لە سـوننەتە هەرە بنەڕەتییـەکـانی ژیانەو هـەر کـەسێک ئەو توانایەی نـەبێ دەمـرێت و ناهێنێ.

6

ژیان لە بنەڕەتدا جـیـاواز و هـەمـە رەنگە، بۆیە دکـتـاتۆریەت و یەککرەنگی لـە هـەر بوارێکی ژیاندا نابەجێ و ناپەسندە و مرۆڤ لێی هـەڵدێ، جا هـەر ئەو جــیــاوازیـیــەی ســروشــتی ژیان وای کــردووە بوونەوەرانی ناو ژیان پتر پشتیوانی لە فرەیی بکەن لە هـەمـوو بوارەکـانـدا.. جـا دیموکـراتیـەش لـە ناو جەرگەی جیاوازی بیر و بۆچوونەکاندا دەردەکەوێت و کـرانەوەی دیموکـراسی یەکێکە لە سـیـمـا هەرە دیارەکـانی پەرەسـەندنی شـارسـتـانیـانە، دیارە بە پێچـەوانەشەوە لوتبەرزی و توندڕەوی لە سیماکانی پاشکەوتنی شـارســتـانیـەتە کـە بواری ئازادی و داهێنان نادات..

هـەر را و بۆچونێک لەمــەڕ واقــیـع و حــاڵەت و دیارەکـانی هەر بوارێکی چالاکی مـرۆڤ. قـابیلی دیالۆگـە و هەرگـیـز چەکـێک نییـە بە دەسـتی ئەم و

ئەوەوە تا دژی ئەم و ئەو بەكار بێت، چونكە ئەگەر جیاوازی راو بۆچوونان چەك بێ، ئەوا هەر ل یەكەم لەحزەوە، بەرانبەرەكەی ئیلغا دەكات و جارِی مەرگی خۆیشی دەدات و رێگەی تازە بوونەوە و تازەكردنەوە لە هەر راو ئیجتیهاد و بەخشش و دەستكەوتێك دەگرێت كە هەوێنی پەرەسەندن... بۆیە هەر هەوڵێك بۆ ئەوە بدرێ كە شوعلە و مەشخەڵی تازەبوونەوە بكوژێنێتەوە، لە پاشكەوتنی شارستانی پتر چ شتێكی دیكە نادوزرێتەوە، هەر پاشكەوتنێكیش بگری تەنیا داروخانی فیكری و شارستانی و سیاسی و ئەدەبی و هونەری.. بەرهەمدێنێ و ئیدی كرێ گرتە و ریاگۆ و درۆزن و رمۆزن و حەقیقەتكوژان وەكو داڵ تێی دەورِوكێن و دەیلەوتێن و گەندەڵی دەكەن و قۆناغی توندرەوی و مەسخكردن دەست پێدەكات و بەرە بەرە مرۆڤ لە مرۆڤایەتی دەكەوێت و دەكەوێتە پەراوێزی مێژووەوە و لە كاروانی شارستانیەت بەجێ دەمێنێ.

دیارە هەر لە بواری باسی شارستانیەتدا دەبێ ئاماژە بە رۆڵی وشە بكەین، كە چۆن لە بەرەبەیانی مێژووەوە تا رۆژگاری ئەمرۆ دەستكەوتە شارستانیەكانی تیرەی بەشەری پاراستووە و بووە بە چ سەرچاوەیەكی دەوڵەمەندی كەشفكردنی بونیادی فیكری بەشەرلە هەر شوێن و كاتێكدا، وشە، خۆی لە خۆیدا شۆرشێكی گەورە و سەركەوتنێكی بەشەری گەورە بوو، كە دری بە جەهالەت و پاشكەوتن داو، بناغەی تەلاری شارستانی دامەزراند.

سەرچاوەكان:

١- نخبگان و جامعه/ تی. بی راتامور/ علی رضا. چاپ اول ١٣٧٧.
٢- الرساله القوميه الثقافيه بين الاصاله والمعاصره، عزيز السيد جاسم/ بغداد ١٩٨٩.
٣- الثقافه والمجتمع/ رايموند وليامز/ ترجمه وجيه سمعان/ مراجعه محمد فتحى.
٤- اراء نقديه فى مشكلات الفكر والثقافه، د. فؤاد زكريا، الهيئه المصريه العامه للكتاب، ١٩٧٥.
٥- اوهام النخبه او نقد المثقف/ على حرب/ المركز الثافى العربى/ ط١ ١٩٩٦.
٦- التراث والثورة/ غالى شكرى/ دار الطليعه للطباعه والنشر/ بيروت/ ط١ ١٩٧٣.